

47

G.S.S. Tit S. medrea

Basiana monohia
ca

Astă seară, la slujba dela denie, se cântă în toate bisericile ortodoxe din lume o cântare vestită nu numai prin frumusețea ei proprie, dar și prin legendele legate de această cântare. E vorba de Slava ~~idiomelă pe modul al IV-lea plagal, sau al VIII-lea cum îi rumim noi azi~~, dela Utrenia sfintei și marei miercuri din Săptămâna Patimilor. Imnul acesta a fost scris în greaca bizantină din veacul al IX-lea în tehnica poeziei homotonice și izosilabice; iar în limba noastră a fost tradus și tipărit întâia oară odată cu cartea liturgică Triodul, la Râmnicul-Vâlcea în anul 1731, ~~de către Trochenie~~ episcopul Râmnicului. Și cuprinsul lui este precum urmează:

"Doamne, femeea ceia ce căzuse
în păcate multe,
Simțind dumnezeirea ta,
Luând rânduială de mironosiță
și tânguindu-se,

A adus ție mir

Mai 'nainte de îngropare, zicând:

~~De frică s'au ascuns.~~

~~Cine va cerca mulțimea păcatelor mele,~~

~~Dar adâncul judecăților tale?~~

„Vai mie! căci noaptea întunecată

și fără de lună

Imi este bold și înfierbântare desfrânării,

-patima păcatului!”

.....

Priimește izvoarele lacrărilor mele,

Cela ce scoți cu nourii apă din mare.

Pleacă-te spre suspinurile inimii mele,

Cela ce ai plecat cerurile cu nespusa-ți plecăciune.

Ca să sărut preacuratele tale picioare

Si să le șterg iarăși cu părul capului meu.

Al căror sunet auzindu-l cu urechile Eva în rai,

întru amiază.....

De frică s'au ascuns.

.....

Cine va cerca mulțimea păcatelor mele?

Dar adâncul judecăților tale,

De suflete mântuitorule

Și izbăvitorul meu?

Să nu mă treci cu vederea

Pre mine roaba ta,

Cel ce ai nemăsurată milă.

In general cântările bisericii noastre, ba chiar și multe dintre rugăciuni, ~~în originalul grec sunt scrise în poezie,~~ și au un autor. In textele tipărite, în original ca și în traducere,

de multe ori găsim indicații și autorii lor. Dar de mai multe ori nu-i găsim, sau tot asemenea găsim indicări greșite, atribuindu-se cântarea altui autor de cât celui autentic. ~~Cântările făcute în vremurile noastre pe codicii de mss. au dat la iveală multe din tre asemenea greșeli.~~

Din fericire ^{autoarea} ~~atât textele tipărite, fie grecești fie traduceri, cât și codicii mss. dau exact~~ numele autorului poemului al cărui cuprins în românește îl auzirăm mai înainte. Autorul, ori mai drept: -autoarea, este o femeie: Casiana călugărița: Ποίησα. Κασσιανῆς. Μοναχῆς.... indică Triodul ~~grecesc~~; adică poemul Casianii călugărița.

Interesantă și vrednică de atenție este autoarea acestei cântări pe care milioane de creștini ortodoxi astăzi seară și-o însușesc ca propria lor rugăciune și în taină o murmură Mântuitorului lumii. Nu există cercetător al istoriei culturii bizantine care să fi trecut indiferent pe lângă această femeie, căreia puțin i-a lipsit ca alături de coroana poeziei să nu se fi încununat și cu cea împărătească. Fată orfană dintr'o familie nobilă bizantină, frumoasă și înțeleaptă, sfântă și ascetă, preaevlavioasa fecioara Casiana și-a făcut numele nemuritor atât prin legendele țesute în jurul vieții sale, cât și prin frumoasele ei calități spirituale. Trăește și ilustrează cu însușirile ei duhovnicești în vremea împăraților bizantini Teofil (829-842) și Mihail (842-867). Cea mai frumoasă dintre frumoasele Bizanțului, cea mai nobilă dintre nobile, Casiana este cea dintâi și singura femeie e Evului Mediu care, cucerind înălțimile cugetării

și-a făcut în ceata aleșilor muzelor un loc de frunte, ca reprezentantă strălucită a puterii spirituale feminine. «Perioada celor doi împărați Teofil și Mihail III este marcată, spune unul dintre cei mai de frunte istorici ai Bizanțului, prin activitatea rodnică a unei foarte interesante femei, Casiana, singura poetă de talent a literaturii bizantine ».

Istoria face cunoștință cu apariția Casianeii ~~pe scena timpului~~ prima oară în palatul împăratului Teofil, iar a doua și ultima oară în chiliile sărăcicioase ale unei mănăstiri. Deci numai două momente istorice ale unei vieți întregi petrecute în obscuritate și tăcere ascetică. Istoria și timpul nu ne-a transmis nimic dintr'ale Casianeii fără numai producțiile atât de prețioase ale desăvârșitei frumuseți duhovnicești ale celei mai simpatice dintre fecioare, care neizbutind să îmbrace hlamida și coroana împărătească și-a cucerit cu propriile ei puteri spirituale o cunună veșnică și nestricăcioasă; iar prin asprimea unei vieți ascetice și ridicat ton mai presus de cele pământești și mai mândru de cât cele împărătești, pe care muzele au scris cu slove neperitoare: «Casiana împărăteasa».

Prima apariție a Casianeii pe scena istoriei e legată de căsătoria împăratului Teofil. Împăratul Teofil era necăsătorit când s'a urcat pe tronul Bizanțului și se găsea în mare încurcătură întru alegerea unei soții și împărăteșe. Problema și de data aceasta ca și alte dăți în asemenea împrejurări ale vieții împăraților bizantini s'a descurcat prin aranjarea unui fel de «concurs de frumusețe» între cele mai distinse fecioare bizantine, dintre care împăratul ^{avea} să-și aleagă soție și împărăteasă. Astfel mama vitregă a împăratului, Eufrosina, chemă la o petrecere în apartamentele sale

părticulare pe toate fecioarele cele mai frumoase și de neam mai bun din toate provinciile imperiului. Nimeni însă nu ignora intențiile și rostul acestei petreceri. Printre invitate se afla și Casiana. Și când veselie frumoaselor adunate era în toiul ei și făcuse să se risipească sfiala, își făcu apariția însăși împăratul Teofil purtând un măr de aur în mână, pe care avea să-l întindă acelea dintre fete pe care el va alege-o să-i fie soție și împărăteasă. Apariția vasilevsului făcu să înceteze sgomotoasa veselie și fiecare dintre cele adunate din toată împărăția simți trecându-i soarta pe dinainte. Împăratul însuși păși emoționat înăuntru trecu prin fața frumoaselor nobile, încă nehotărât în alegere. Singur judecător absolut al frumosului și totdeodată și cuceritorul celei mai frumoase dintre frumoasele bizanțului greutatea alegerii nu era ușoară. Izbit însă de grația și frumusețea Casianei, despre care trebuie să fi auzit el vorbindu-se și altădată, pașii lui se opriră drept în fața ei și-i adresă cuvânt. Cronicarul spune că dintre toate fecioarele adunate acolo, singura care-și păstra firea ~~și gata de replică~~ era numai Casiana. Mândra frumusețe adesea ori însăși se simte împărăteasă. Și Teofil împăratul începu conversația cu un cuvânt cam nepolitic, în tot cazul lipsit de finețe: «Femeia este izvorul tuturor răutăților» azvârli cuvântul împăratul; «Dar și al tuturor bunătăților» fu replica iute și tăioasă a Casianii. Un răspuns atât de repede și inteligent, poate și tonul răspunsului, îndoi pe loc mâna gata întinsă să dea mărul de aur și pasul împăratului se mișcă înainte. Ochiul lui de altădată se opri pe vecina Casianii, Teodora paflagoniana, o fată cu trăsături modeste și cu privirile pironite în pământ și vasilevsul îi dete mărul

fără să scoată vre-un cuvânt. Sorții deci căzuseră, alegerea se făcuse. Casiana poate pentru un moment a simțit emoțiunea unei ambiții satisfăcute, dar nu mai puțin a fost izbită de întorsătura lucrurilor, fiindcă niciodată ea nu și-a mai revenit din această izbitură. Casiana a pierdut partida.

Sdrobotită de durere Casiana eși din palatul împărătesc după care scânteiasse sufletul său, se depărtă pentru totdeauna de el și se închise de bună voe într'o mănăstire, izolată de lume. Cu această întâmplare viața ei lumească s'a sfârșit; haina strălucită pe care o îmbrăcase pentru alegerea împărătească, a schimbat-o cu rasa neagră a sărăciei călugărești; s'a închis de bună voe în chilia întunecoasă a unei mănăstiri ca o călugăriță simplă și smerită și aci și-a petrecut tot restul zilelor sale în rugăciune, ascultare, asceză și cultivarea minții. Aci la umbra mănăstirii și mai aproape de Dumnezeu, alcătui ea imne și cântări, dintre care unele au fost primite de biserică în cărțile sale liturgice și sunt și până astăzi ^{cântate} ~~întrebuințate~~ în cultul ortodox. Aci a alcătuit ea și poemul despre care a fost vorba la începutul cuvântului nostru: «Doamne, femeea ceea ce căzuse.....»

Imnul acesta, ~~ea și autoarea lui, Casiana, își are~~ și el legenda lui.

Trecuse vreme destulă dela «concurșul de frumusețe» din palatul împărătesc. Casiana retrasă în mănăstire, de cele din afară nu se mai interesa. Firul vieții sale se depăna între datoriile evlavioase și ascetice și între îndeletnicirile poetice. ~~In vremea aceea poezia în genere era în serviciul bisericii și orice persoană cereetată de muze râvnea să-și vadă compoziția~~

~~prinită în cult.~~ Poetii evului mediu bizantin însă erau nu numai făuritorii poeziei ci totdeodată erau și compozitori muzicali. Melozii, ~~cum sunt cunoscuți în istoria iconografiei bisericii noastre,~~ erau totodată și poeți, ^{și} compozitori muzicali, ~~și de foarte multe ori însuși executori.~~ Casiana ~~deși~~ face parte din ceata falnică a melozilor și a fost totdeodată și poetă ^{și} compozitoare de muzică. ~~Parte dintre compozițiile ei sunt primite de biserica noastră în cultul său.~~

Impăratul Teofil, acum, n'a avut o domnie nici prea lungă nici prea norocoasă. Domnia lui prea a fost sângerată de războaie cu Arabii. Pe de altă parte Teofil și-a pătat numele bun, ce i-ar fi putut rămâne în istorie, cu crime inutile împotriva închinătorilor la icoane; ~~el este ultimul din seria împăraților iconoclaști~~ Fiindcă în adevăr Teofil a înțeles chemarea împărătească într'un chip care-l face simpatic și care a dat prilej la o seamă de anecdote, cari numai în anecdotica arabă își află pereche. Astfel ținea să se încredințeze personal de cum se distribuie justiția, de buna chiverniseală a capitalei și a imperiului și de aceea adesea ori se plimba în haine schimbate și necunoscut de nimeni pe străzile și mahalalele capitalei ca să se încredințeze personal de cum se aplică legile și să audă ce vorbește poporul despre domnia sa. Apoi ~~mai~~ era iubitor al frumosului, de multe ori cam de dubioasă calitate, ~~dar~~ îi plăcea muzica și în special muzica bisericească.

Probabil într'una din aceste inspecții prin cartierele Constantinopolului pașii lui se va fi oprit și la poarta mănăstirii unde trăia retrasă Casiana. Apariția fără de veste a

împăratului în mănăstire fără îndoială că va fi produs nu mică turburare printre petrecătoarele mănăstirei. Doar era Vasileosul, autocrator și unsul lui Dumnezeu. Dar și pentru alt motiv. Mănăstirile în tot timpul prigoanei Iconomahilor au fost puternice focare de rezistență împotriva urgii împăraților iconoclaști. Teofil făcea parte dintre aceștia și prin decretul său din 842 înăsprise măsurile împotriva apărătorilor cultului icoanelor. Si apariția lui pe neașteptate în mănăstire nu e de loc neprobabil că nu va fi fost și o inspecție inopinată să se încredințeze de cum se aplică decretul său; ~~ori poate în urma vre-unui denunț.~~ Dar tot așa e probabil ca iubitor de muzică bisericească cum era Teofil să fi auzit despre noul melod, poeta-muzicantă, Casiana și împins de o curiozitate explicabilă să fi venit să se încredințeze personal.

De sigur atunci, ca și în ziua de azi, călugărițele vor fi alergat într'un suflet să primească pe împăratul și să se bucure, ~~cel puțin aparent,~~ de o atât de însemnată cinste. Numai o călugăriță ~~nu s'a mișcat din chilia sa; numai una n'a eșit~~ întru întâmpinarea Vasileosului. Aceasta nu era alta de cât Casiana, aceea careia puțin i-a lipsit să fie ea împărăteasa Bizanțului și soția împăratului oaspete ce onora mănăstirea cu prezența sa. Jignirea îndurată altădată în palatul împărătesc, dorința de a evita pe cel care desprețuise o frumusețe atât de mândră unită cu o înțelepciune nu mai pre jos, ori chiar simpla dorința de a evita o întâlnire incompatibilă cu starea pe care și-o alesese pentru toată viața, iată atâtea motive care vor fi împiedecat-o să iasă întru întâmpinarea împăratului.

După ce împăratul a fost primit în biserica mănăstirii

cu tradiționalele Polihronii și cântări, în mirosuri de tămâie, cu lumini și în sunet de toacă, de preoți îmbrăcați în strălucitoare vestimente liturgice și de ceata călugărițelor îmbrăcate în mantii largi, cu cute multe și cu trenă lungă, după obicei îl vor fi dus în ~~casa de caspeți~~ ^{stăreția} unde după rânduiala mănăstirească se închee toate slujbele și toate actele mai însemnate din viața mănăstirei. Casiana însă n'a venit nici aci. Ce va fi urmat nu-i greu de închipuit. Rânduiala mănăstirească păstrează și până în ziua de azi obiceiurile de atunci. Cronicarul însă care ne-a păstrat această întâmplare nu ne spune decât că împăratul cercetând toate chiliile călugărițelor, a voit să vadă și chilia în care trăia Casiana. Dar când a intrat înăuntru, pe Casiana n'au aflat-o. Fugise și se ascunsese dela vederea împăratului. Însă pe masa ei de lucru au găsit foaia de hârtie cu scrisoarea de pe ea încă proaspătă și alături condeiul încă ud de cerneală. *Fiu de*

Monahia Casiana tocmai în momentul când împăratul intra-se în mănăstire, ziua cam pe la amiază, scria celebrul său poem despre care ne-a fost vorba la început, dar încă n'apucase să-l termine și, după cum spune Cronica, fugise să se ascundă și părăsi-se lucrul tocmai când terminase de scris versu**l** ~~l~~:

~~«Ca să sărut preacuratele tale picioare~~

«Al căror sunet auzindu-l cu urechile

Eva în rai întru amiază.....»

Deci împăratul intrând în chilia Casiane și aruncându-și ochii pe hârtia scrisă de pe masă, a citit cu atenție. Și înțelegând sensul versului unde se întrerupsese scrisul: «al căror sunet auzindu-l cu urechile Eva în rai întru amiază.....» împăra-

~~ant~~ a complectat cu mâna ^{sa} ~~lui~~ scriind versul următor:

«De frică s'a ascuns». Faptul e posibil, fiindcă, după cum am spus, împăratul Teofil ^{cazaci} era mare iubitor al muzicii bisericești, precum și al poeziei bisericești. El însuși a alcătuit imne religioase și a fost un pasionat al teologiei iconoclaste.

Aceasta este autoarea mișcătorului poem: «Doamne femeea ceea ce căzuse.....» ce se cântă astăseară în toate bisericile ortodoxe și în toate limbile liturgice ortodoxe și aceasta este legenda legată și de autoare și de poemul ei.

~~Casiana a scris și alte multe imne bisericești, precum și epigrame. Imnoasele dela canonul ce se cântă în sfânta și marea Vineri noaptea după Prohod, sunt tot ale Casianei, deși în cărțile liturgice e atribuit altui poet. Toată opera poetică a Casianei se distinge prin originalitatea fondului și prin prospețimea stilului. Krumbacher, care s'a ocupat în mod deosebit cu viața și opera Casianii, face următoare caracterizare: «Casiana, singura poetă de talent a literaturii bizantine, a fost totodată și o femeie înțeleaptă..... care a împreunat o sensibilitate gingașă și o religiozitate profundă cu o sinceritate energică și cu o ușoară înclinare spre critică»~~

f 21